

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.5.40>**INDYWIDUALNA PRACA Z NIELETNIMI OFIARAMI PRZESTĘPSTW W UKRAINIE*****Tetiana Titochka****kandydat nauk prawnych, doktorant doktorantury**Donieckiego Państwowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych (Kropywnycki, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0002-5924-614X

Tetianaponomarova@ukr.net

Adnotacja. W artykule omówiono cechy indywidualnego zapobiegania wiktylizacji nieletnich. Wskazuje się, że ważnym aspektem zapobiegania wiktylizacji jest oddzielenie prawdziwego wiktylizacji i potencjalnie niebezpiecznego zachowania od fantomowego, który polega na słabej, często udawanej prowokacji konfliktu, który w każdym razie zostanie zakończony przez tę osobę w pokojowej formie. Takie rozgraniczenie jest ważne, ponieważ jeśli pierwszy rodzaj zachowania z góry określa obowiązkową kontrolę i zapobieganie, to w drugim przypadku często wystarczy tylko prowadzenie prewencyjnych rozmów przez specjalistów w odpowiednich dziedzinach. Udowodniono, że środki indywidualnej profilaktyki zachowań wiktylizacyjnych nieletnich obejmują: 1) identyfikację i rejestrację utajonych i nawracających ofiar, których zachowanie nie uległo korekcji; 2) przewidywanie i zastępowanie wiktylizacyjnych indywidualnych cech behawioralnych; 3) środki komunikacyjne do pracy z nastolatkami, którzy mają stali wiktylizacyjne nastawienia; 4) środki pomocy rodzinom, w których udokumentowano fakty dotyczące przemocy domowej.

Słowa kluczowe: nieletni, zapobieganie, zachowanie wiktylizacyjne, przestępstwo, prognozowanie, ewidencja.

INDIVIDUAL WORK WITH MINOR VICTIMS OF CRIMINAL OFFENSES IN UKRAINE***Tetiana Titochka****Ph.D, Doctoral Student**Donetsk State University of Internal Affairs (Kropyvnytskyi, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0002-5924-614X

tatianaponomarova@ukr.net

Abstract. The article examines the peculiarities of individual prevention of victim behavior of minors. It is indicated that an important aspect of victimological prevention is the separation of real victim and potentially dangerous behavior from phantom behavior, which consists in a weak, often recorded provocation of a conflict, which in any case will be ended by this person in a peaceful way. Such a distinction is important, because if the first type of behavior requires mandatory control and prevention, then in the second case it is often sufficient only to conduct preventive conversations by specialists in the relevant fields. It is proved that the measures of individual prevention of the victim behavior of minors include: 1) identification and registration of latent and recurrent victims whose behavior was not subject to correction; 2) forecasting and displacement of the victim's individual behavioral characteristics; 3) communication measures for working with teenagers who have permanent victimization guidelines; 4) assistance measures for families in which the facts of domestic violence were recorded.

Key words: juvenile, prevention, victim behavior, criminal offense, forecasting, accounting.

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА ІЗ НЕПОВНОЛІТНІМИ ЖЕРТВАМИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УКРАЇНІ***Тетяна Тіточка****кандидат юридичних наук, докторант докторантури**Донецького державного університету внутрішніх справ (Кропивницький, Україна)*

ORCID ID: 0000-0002-5924-614X

tatianaponomarova@ukr.net

Анотація. В статті розглядаються особливості індивідуального запобігання віктимній поведінці неповнолітніх осіб. Вказується, що важливим аспектом віктимологічного запобігання є відокремлення реальної віктимної та потенційно небезпечної поведінки від фантомної, котра полягає у слабкій, часто – награній провокації конфлікту, котрий у будь-якому випадку буде завершений цією особою у мирній формі. Таке розмежування має важливе значення, оскільки якщо перший тип поведінки зумовлює обов'язковий контроль та запобігання, то у другому випадку часто достатнім є лише проведення профілактичних бесід спеціалістами у відповідних галузях. Доводиться, що до заходів індивідуального запобігання віктимній поведінці неповнолітніх осіб можна віднести: 1) виявлення та постановку на облік латентних та рецидивних жертв, поведінка яких не піддавалась корекції; 2) прогнозування та витіснення віктимних поведінкових індивідуальних особливостей; 3) комунікативні заходи

для роботи з підлітками, котрі мають сталі віктимні настанови; 4) заходи допомоги родинам, в яких було зафіксовано факти домашнього насильства.

Ключові слова: неповнолітній, запобігання, віктимна поведінка, кримінальне правопорушення, прогнозування, облік.

Вступ. Індивідуальне віктимологічне запобігання є вузькоспрямованим методом роботи з неповнолітньою жертвою, котрий при цьому часто є максимально ефективним. Це можна пояснити тим, що індивідуальна робота з дитиною надає можливість встановити причини виникнення віктимних схильностей у окремої особи, що дозволить швидше та якісніше їх виправити. У трирівневій структурі індивідуальне запобігання займає третє місце після загальносоціального та спеціального, що обумовлено їх стійкою взаємодією та взаємозалежністю. Отже, враховуючи все вищевказане вважаємо за доцільне зупинитись більш детально на встановленні особливостей індивідуального запобігання віктимній поведінці неповнолітніх осіб.

Основна частина. Відтак, основним завданням та метою даної статті є визначення особливостей індивідуального віктимологічного захисту неповнолітніх осіб від кримінально протиправного посягання в Україні. **Методи досліджень** базуються на діалектичній платформі, необхідній та достатній для розкриття стану наукового дослідження проблеми.

Результати та їх обговорення. Індивідуальне віктимологічне запобігання віктимній поведінці – це різновид спеціально-віктимологічного запобігання, спрямованого на конкретних осіб з підвищеним рівнем віктимності, які з великою ймовірністю можуть стати жертвами злочинів. В основі такої діяльності лежать обґрунтоване припущення, прогноз і правова підстава, що та чи інша особа потенційно може опинитися в ролі жертви злочину. Спеціально-віктимологічними заходами на індивідуальному рівні охоплюються заходи відносно осіб, які, судячи з їх поведінки і виходячи з сукупності особистісних характеристик, соціального статусу, з найбільшою ймовірністю ставлять у небезпеку своє життя, здоров'я, волю, честь, гідність, статеvu недоторканість, майнові цінності тощо. Усунення небезпеки потенційних жертви/потерпілого – головне завдання віктимологічного запобігання на рівні конкретної особи. Для визначення кола конкретних осіб, які потребують індивідуального віктимологічного втручання, необхідно мати фактичні, віктимологічні та правові підстави. Фактичні підстави такого запобігання – реальна віктимна поведінка, яка – згідно зі здоровим глуздом та досвідом протидії злочинності – з високим ступенем ймовірності може завершитися злочинним посяганням (В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін., 2017: 171). На сьогоднішній день важливим аспектом віктимологічного запобігання є відокремлення реальної віктимної та потенційно небезпечної поведінки від фантомної, котра полягає у слабкій, часто – награній провокації конфлікту, котрий у будь-якому випадку буде завершений цією особою у мирній формі. Таке розмежування має важливе значення, оскільки якщо перший тип поведінки зумовлює обов'язковий контроль та запобігання, то у другому випадку часто достатнім є лише проведення профілактичних бесід спеціалістами у відповідних галузях. Таким чином, **до заходів індивідуального запобігання віктимній поведінці неповнолітніх осіб можна віднести:** 1) виявлення та постановку на облік латентних та рецидивних жертв, поведінка яких не піддавалась корекції; 2) прогнозування та витіснення віктимних поведінкових індивідуальних особливостей; 3) комунікативні заходи для роботи з підлітками, котрі мають сталі віктимні настанови; 4) заходи допомоги родинам, в яких було зафіксовано факти домашнього насильства. Пропонуємо розглянути ці заходи більш детально.

Виявлення та постановка на облік рецидивних жертв та жертв латентних кримінальних правопорушень, поведінка яких не піддавалась корекції.

На сьогоднішній день латентність кримінальних правопорушень – це достатньо розповсюджене явище, обумовлене низкою причин, основною серед яких залишається лабільність потерпілих осіб, їх зневіра у законність та дієвість роботи правоохоронних органів. Логічно, що наслідками такої ситуації є те, що як не карається кримінальний правопорушник, так і не піддається корекції віктимна поведінка потерпілої особи.

В загальному розумінні, зміст поняття «жертва латентного злочину» полягає у нелегальному становищі постраждалих від злочину осіб, що унеможливує відновлення їхніх порушених прав і законних інтересів в офіційному порядку. З одного боку, нелегальне становище жертви латентного злочину зумовлене її власною бездіяльністю, небажанням реалізувати права потерпілого у кримінальному провадженні. Ідеться про лінію посткримінальної поведінки жертви, що виражає незацікавлене ставлення до відновлення порушених злочинних прав та відшкодування заподіяної шкоди в офіційному порядку. У той же час залишатися невідомими жертви злочину можуть унаслідок пасивної громадянської позиції інших осіб, поінформованих про подію, що містить ознаки злочину. З другого боку, нелегальне становище жертви латентного злочину може бути результатом несправедливого поводження уповноважених органів державної влади із постраждалим від злочинів. Ідеться про незаконну діяльність службових осіб, що полягає у приховуванні від обліку заявленого злочину, а також інших незаконних процесуальних діяч, унаслідок яких порушуються права та законні інтереси потерпілих як учасників кримінального провадження (Головкін, 2015: 82). Отже, причин виникнення такої ситуації може бути велика кількість. Однак, коли мова йде про неповнолітніх потерпілих, основним фактором латентності може бути страх зневажливого ставлення оточуючого середовища, нерозуміння з боку батьків тощо. Таким чином, особисті переживання підлітка стають на заваді його фактичної реституції.

Моментом виникнення стану латентності жертви є фактичне заподіяння злочинною шкоди... Моментом припинення такого стану є правова легалізація постраждалої особи шляхом її встановлення та визнання потерпілим у кримінальному провадженні. Установлення особи невідомої жертви злочину і визнання її

потерпілим у кримінальному провадженні – це два самостійних, хоча і взаємопов’язаних етапи правозастосовчої діяльності. Якщо встановлення особи жертви злочину передбачає виявлення вчиненого злочину і його об’єкт, а також визначення постраждалого, то для прийняття рішення про визнання потерпілим у кримінальному провадженні необхідні надання фактичних даних про заподіяну шкоду і правова оцінка обґрунтованості підстав для набуття процесуального статусу потерпілого (Головкін, 2015: 82). Згідно із ст. 55 КПК України права і обов’язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого (Кримінальний процесуальний кодекс України). Отже, відсутність активності неповнолітнього в частині юридичного підтвердження свого статусу потерпілого стає на заваді реалізації кримінальним законодавством своїх завдань.

За загальним правилом, встановлення особи жертви злочину відбувається в момент звернення із заявою чи повідомленням будь-якої поінформованої особи до державних органів, уповноважених розпочати досудове розслідування. Самим зверненням заявник чи жертва злочину ініціюють кримінально-процесуальну діяльність, а подання заяви чи повідомлення про вчинений злочин по суті виступає приводом і підставою для початку кримінального провадження. Особа постраждалого може бути встановлена при самостійному виявленні працівниками правоохоронних органів з будь-якого джерела обставин, що свідчать про вчинений злочин. Жертва злочину може подати заяву про залучення як потерпілого під час кримінального провадження (досудового розслідування чи судового провадження). Передбачається також надання згоди особи на визнання потерпілим у кримінальному провадженні. У будь-якому разі дії зі встановлення особи постраждалого передують в часі початку кримінального провадження і тим паче визначенню особи потерпілим (Кримінальний процесуальний кодекс України). Латентні неповнолітні жертви достатньо часто стають рецидивними, оскільки відсутність своєчасної роботи з віктимною поведінкою призводить до її остаточного формування, у зв’язку із чим підліток переживає вторинну віктимізацію. Враховуючи факт того, що дитина після першого кримінального правопорушення у її відношенні не зробила спроби відновитись у правах, а тим більше, якщо така ситуація відбувалась неодноразово, доцільним є постановка таких осіб на спеціальний облік. Останній має бути створений з метою надання відповідним суб’єктам реалізації кримінологічної політики можливості відпрацювати індивідуальний підхід до кожної окремої дитини і виправляти їх віктимні схильності з урахуванням особливостей особистості та тих кримінальних правопорушень, які були вчинені у її відношенні. Таким чином, такого роду облік має включати відомості про: вік та стать потерпілої особи, статті КК України, якими передбачено відповідальність за кримінальні правопорушення, які були вчинені у її відношенні, стислі дані про кримінального правопорушника та роль неповнолітньої жертви в механізмі його кримінально протиправної поведінки, а також причини латентності чи рецидиву віктимної поведінки.

Прогнозування та витіснення віктимних поведінкових індивідуальних особливостей.

Своєчасне встановлення віктимних схильностей окремих підлітків надають можливість їх виправити ще до потрапляння дитини у суспільно небезпечну ситуацію. Як вірно підмітили М.В. Москальов та Є.О. Тинко, у сучасному мінливому світі існує досить велика кількість аспектів, що сприяють віктимізації людини. Серед їхнього різноманіття можна виділити соціальні і феноменологічні умови та чинники. Соціальні фактори віктимізації пов’язані із зовнішніми впливами, феноменологічні умови – з тими внутрішніми змінами в людині, які відбуваються під впливом несприятливих факторів виховання та соціалізації (Тинко, 2016). Що стосується неповнолітніх, то як ми вже зазначали, віктимність формується саме у підлітковому віці та є наслідком упущень батьків у вихованні своєї дитини. Часто поведінку жертви підліток набуває через постійне знаходження у негативній атмосфері, в якій один із батьків (часто – жінка) постійно піддається насильству та не може знайти гідне рішення такої ситуації через матеріальну або моральну залежність від особи, яка здійснює таке насильство. Дитина, спостерігаючи такого роду відносини, починає сприймати останні як неминучі, а тому, – в повній мірі прийнятні (Назимко Є.С., Андріяшевська М.С., Тіточка Т.І., 2021: 142). Прогнозування та витіснення віктимних настанов можна вважати взаємопов’язаними явищами, оскільки саме відштовхуючись від результатів віктимологічного прогнозування фахівці можуть розробити відповідні стратегії.

Учені вказують, що важливий вплив на віктимізацію особи також має стиль батьківського виховання. Найвищим показником порушення механізмів інтеграції сім’ї постраждалих, що справляє на них «патологізуючий» вплив, є зсув в установках виховання батьків на бажану стать, перевага або жіночих, або чоловічих якостей. Його наявність вказує на гіперпротекцію, «емоційне відторгнення» у батьківському ставленні, яке зумовлюється не справжніми рисами характеру, а тими, які приписуються їх статі: чоловіку – жіночих і навпаки. Все це призводить до виникнення певних психологічних комплексів, що можуть стати причиною віктимізації особи (Цимбал, 2012: 1051). Враховуючи зазначене, доцільним видається проводити роботу не тільки з неповнолітніми, які стали жертвами злочинів, а і з їх батьками та навколишнім оточенням. Актуальним шляхом є тісна взаємодія з психологом, який допоможе дитині усвідомити сутність насильства, а також довести до її свідомості, що жодні протиправні дії не є невідворотними та не можуть бути безкарними. При цьому, необхідно досягти повної відвертості та взаєморозуміння. Витіснити віктимні особливості можна лише за рахунок довготривалих психотерапевтичних та педагогічних сеансів. Доцільним є проведення бесід у групі (метод так званого «активного слухання») для того, щоб неповнолітня особа розуміла, що не тільки вона опинилася в такій ситуації, а також змогла отримати корисну інформацію із розповіді інших жертв. Для підлітків, які мають агресивно-конфліктний стиль поведінки має сенс застосовувати заходи, спрямовані

на зниження імпульсивності. До таких заходів можна віднести навчання вести діалог з метою швидкого пошуку компромісу, розвиток навичок конструктивної критики та її адекватного сприйняття (шляхом проведення певного роду тренінгів) тощо (Назимко, Андріяшевська, Тіточка, 2021: 151). З метою контролю та своєчасного утримання від віктимної поведінки доцільним є створення карток віктимного прогнозування, котрі можуть бути сформовані в залежності від сукупності видів кримінальних правопорушень, диференційованих за суспільними відносинами, на які вони спрямовані. Така картка може включати в себе відомості про найбільш віктимні та криміногенні регіони України, поширені суспільно небезпечні діяння у відношенні неповнолітніх, короткий узагальнений опис стандартного портрету неповнолітньої жертви відповідно до регіону та прорахунки ймовірного віктимологічного приросту із зазначенням найбільш уразливих категорій підлітків.

Комунікативні засоби взаємодії з підлітками, котрі мають сталі віктимні настанови.

Одним із достатньо ефективних способів роботи з потенційними та реальними жертвами є активне спілкування, в ході якого спеціалісти мають встановити причини та умови віктимізації підлітків, умови виховання, родинний «клімат», тощо. У зв'язку із цим доцільно проводити індивідуальне опитування, під час якого необхідно дотримуватись певних правил. Опитування дітей дошкільного та молодшого шкільного віку необхідно планувати з урахуванням розкладу їх дня, обираючи період оптимальної активності. Розповідь дитини про події, часто незрозумілі й травматичні, вимагають від неї значних зусиль (емоційних, інтелектуальних, вольових). З огляду на це, варто уникати опитування у післяобідній час, час денного сну або – у випадку хвороби дитини – у час прийому ліків. Для дітей середнього та старшого шкільного віку варто подбати про те, щоб години опитування не збігалися з іншими важливими або особливо привабливими для свідка чи потерпілого заняттями. Якщо не дотримуватися цих рекомендацій, то можна очікувати зниження готовності дитини до співпраці, її мотивації до надання свідчень (Пурас, Калашник, Кочемировська, Цюман, 2015: 95). Необхідно враховувати також те, що уваги потребують у тому числі і свідки кримінального правопорушення, оскільки часто такі особи стають заручниками ситуації та піддаються вторинній віктимізації.

Необхідно докласти зусиль, щоб перед визначеним днем опитування дитини – свідка чи жертви зібрати детальну інформацію щодо обставин справи з інших джерел. За можливості, опитування дитини має проводитися на етапі досудового слідства, коли встановлено особу, що підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за фактом скоєння якого порушено відповідну кримінальну справу. Це збільшує шанси на те, що дитину опитуватимуть лише один раз. Перед опитуванням необхідно зібрати інформацію про саму дитину, її середовище. Це може зробити особа, яка веде процесуальну дію. Однак, найдоцільніше залишити виконання цього завдання психологу, якщо він був залучений до участі в опитуванні дитини. Інформація про дитину полегшить проведення бесіди з нею, а також визначить очікування, які враховують рівень її розвитку та розуміння досвіду, системи ставлень, мотивації до співпраці з особою, яка проводитиме опитування. Це дозволить зважено вести процесуальну дію за участю дитини. Перш ніж розпочати опитування дитини, постарайтесь зібрати інформацію про неї та її оточення, а також визначте очікування стосовно неї на підставі даних про обставини справи, відомих з інших джерел. Планування часу опитування дитини не може бути випадковим. При цьому не існує універсальних порад чи рекомендацій. Планування дати проведення процесуальної дії за участі дитини має відбуватися індивідуально, відповідно до конкретної ситуації, з усвідомленням значення цього рішення для збирання та оцінки доказів у справі (Пурас, Калашник, Кочемировська, Цюман, 2015: 95). За можливості доцільно мінімізувати бесіди про особливості вчиненого кримінального правопорушення та відчуття дитини до, під час та після. Звичайно, що така інформація має бути отримана, однак одноразового діалогу буде достатньо для розуміння ситуації та мінімального травмування психіки підлітка неприємними спогадами.

Плануючи час опитування дитини – свідка чи жертви, слід враховувати: вік та рівень розвитку; психофізичний стан (особливо, коли йдеться про фізичне, психологічне або сексуальне насильство); специфіку виховання й рівень турботи про дитину в сім'ї. Чим молодша дитина, тим коротшим має бути період, який віддаляє опитування від подій, які є предметом доказування у справі. Подібний принцип стосується також дітей-свідків, інтелектуальний розвиток яких проходить із затримкою або є негармонійним. Опитування дитини безпосередньо після травматичної події або через невеликий проміжок часу може призвести до несприятливих для неї наслідків і водночас обмежувати цінність отриманого матеріалу. Це може також посилювати негативні емоції, пов'язані з почуттям зазваної нещодавно кривди, інтенсифікувати відчуття загрози, призвести до поглиблення страху і до виникнення захисних реакцій. Очевидно, що такий емоційний стан перешкоджає перебігу пізнавальних процесів дитини, а значить, обмежує її здатність зосереджуватися, згадувати та обговорювати події й проблеми. Опитування, якщо немає особливих обставин, не повинно проводитися в період проявів у дитини симптомів посттравматичного стресового розладу (ПТСР), які призводять до погіршення пізнавальних та емоційних процесів. Цього вимагають не лише інтереси дитини, а й правосуддя. З іншого боку, термін опитування дитини – жертви чи свідка, занадто віддалений від події злочину, є несприятливим з огляду на обмежені можливості пам'яті дитини, особливо дошкільного віку. Сліди пам'яті можуть також пошкоджуватися у зв'язку із психологічними захисними механізмами, виробленими дитиною внаслідок негативних подій, а також у процесі свідомого або несвідомого впливу оточення та набуття нового досвіду (Пурас, Калашник, Кочемировська, Цюман, 2015: 95). Отже, доцільно розпочинати взаємодіяти з дитиною одразу після встановлення факту вчинення у її відношенні кримінального правопорушення. Це надасть можливість не тільки отримати максимальну інформацію, але і своєчасно

попередити можливий розвиток психічних відхилень внаслідок шоккових травм, спричинених протиправними діями правопорушника.

Плануючи опитування дитини, слід звернути увагу на те, яким є процес виховання і турбота про дитину в сім'ї, хто цим займається, яке ставлення близьких осіб до провадження, що ведеться, якими будуть наслідки свідчень дитини для неї самої та для її найближчого оточення. Слід враховувати, що у дитини після пережитої травми можуть мати місце симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР), які унеможливають отримання вартісного доказового матеріалу від свідка, а спроба проведення опитування в цей період може призвести до інтенсифікації небажаних симптомів. Якщо дитині надається медична або психологічна допомога, варто узгодити термін (дату) її опитування з лікарем або психологом. Дитина, яка внаслідок події злочину, що є предметом справи, опинилася у складних життєвих обставинах або несприятливих психологічних умовах, відчуватиме себе незахищеною. Її бажанню давати свідчення заважатиме занепокоєність щодо наслідків розповіді як стосовно неї самої, так і близьких осіб, а також щодо можливої помсти з боку винуватців злочину (особливо у випадку, коли вони мають доступ до дитини). Якщо дитина знаходиться в безпечній сімейно-виховній ситуації та отримує підтримку близьких людей, їй легше буде виконати роль свідка. Намагайтеся планувати процесуальні дії за участю дитини на час, коли вона перебуває у безпечній, стабільній сімейно-виховній ситуації, і коли вона ізольована від осіб, які можуть їй загрожувати або маніпулювати нею. Тривалість опитування Тривалість опитування повинна визначатися з урахуванням можливостей дитини. Чим молодшою є дитина, тим швидше вона втомлюється, і тим легше вплинути на її пізнавальні процеси. У такому випадку дитина гірше зосереджує увагу й слабше мобілізує пам'ять. Втома може також спричинити збільшену податливість до навіювання та схильність до випадкових і непродуманих відповідей, аби завершити обтяжливу розмову. Отже, варто під час проведення опитування спостерігати за дитиною та реагувати на сигнали, що свідчать про її втому. У разі потреби можна змінити форму її активності, пропонуючи, наприклад, виконати малюнок або оголосити перерву. Здатність до зосередження уваги дошкільнят є короткотривалою і зазвичай обмежується 20–30 хвилинами (Пурас, Калашник, Кочемировська, Цюман, 2015: 95). Таким чином, комунікативні засоби взаємодії з підлітками мають урахувати їх індивідуальні особливості, психологічний стан та життєві обставини в яких вони знаходяться на момент взаємодії. Звичайно обов'язковим є залучення педагогів та психологів, котрі знають як правильно побудувати алгоритм спілкування з неповнолітніми жертвами кримінальних правопорушень.

Заходи допомоги родинам, в яких було зафіксовано факти домашнього насильства.

На сьогоднішній день діти дуже часто стають свідками чи жертвами домашнього насильства. У зв'язку із цим очевидним стає потреба реалізації заходів, спрямованих на комплексну роботу з такими родинами. Сімейна психотерапія може допомогти поліпшити проблемні відносини з будь-якими членами сім'ї. Під час такого роду терапії можливо звернутися до конкретних питань, наприклад: сімейні проблеми, конфлікти між батьками та дітьми, проблеми у школі, порушення харчової поведінки у будь-кого з членів родини, при серйозних змінах, які вплинули на всю сім'ю (наприклад: переїзд на нове місце проживання, втрата члена сім'ї), пристосування до нового члена сім'ї (наприклад: народження брата або сестри, переїзд бабусі чи дідуся), насильство в сім'ї, розлучення, сімейний конфлікт. Проведені сеанси сімейної психотерапії можуть допомагати навіть після закінчення лікування. Сімейна терапія має велику ефективність у профілактиці та лікуванні різних емоційних та поведінкових проблем дитинства та юності. Під час проведення сімейної психотерапії допомога надається членам сім'ї в використанні власних можливостей для підтримки один одного в різноманітних ситуаціях стресу. Системний підхід при сімейній психотерапії сприяє зміцненню згуртованості, стійкості, довіри, співпраці, що лежать в основі здорових стосунків. Протягом свого існування сім'я проходить через ланку природні криз розвитку, це може бути: створення нової сім'ї, відділення від сім'ї в процесі взросління, вагітність матері, народження нового члена сім'ї в батьківській родині, вступ дитини в дитячий садок, пізніше в школу, підлітковий період, закінчення школи і вибір свого шляху, розрив з батьками, догляд за батьками, вихід на пенсію. Саме на цих етапах йде багатопланова перестройка життєвого укладу, виникають ситуації при яких сім'я виявляється нездатною вирішувати нові проблеми, це викликає необхідність ускладнювати пристосувальні реакції (Перцева, Огоренко, Кожина, Зеленська, Носов, Терьошина, Гненна, Мамчур, Тимофєєв, Шорніков, 2021: 87). Сімейна психотерапія дозволяє встановити істинну ситуацію в родині, ймовірні детермінанти насильства та роль дитини в механізмі протиправної поведінки кривдника. Варто звернути увагу на те, що увага має приділятися встановленню особливостей взаємодії кривдника саме з неповнолітнім, а також реакції другого з батьків на таку ситуацію.

Формування цілей кожного члена сім'ї призводить до формування сім'ї як єдиного, цілісного організму. 3. Реконструкція сімейних відносин: 1) робота психотерапевта направлена на встановленні меж між підсистемами. Поділ подружнього та батьківської контексту в процесі проведення психотерапії має вплив на підвищення їх ефективності, компетентності як подружжя і батьків; 2) в терапевтичному процесі на всьому протязі присутній баланс в дослідженні негативного і позитивного досвіду, зворотний зв'язок від всіх членів, сімейна психодрама. 4. Завершення психотерапії і від'єднання: 1) дзвінком до завершення психотерапії є досягнення сформульованої мети; 2) дотримання тимчасового контакту; 3) створення членами сім'ї макет свого майбутнього, (членам сім'ї пропонується уваяти себе в ряді ситуацій в майбутньому). При обговоренні визначається найбільш ефективний спосіб використання ресурсних станів (Перцева, Огоренко, Кожина, Зеленська, Носов, Терьошина, Гненна, Мамчур, Тимофєєв, Шорніков, 2021: 87). Таким чином, необхідно виокремити потребу у відмежуванні психокорекції поведінки між подружжям та батьками з дитиною.

Особлива увага також має приділятися конфліктам, основною причиною яких є дитина (через будь-які причини). Це дуже важливо з точки зору ймовірності виникнення у неповнолітнього комплексів, котрі можуть мати наслідками аутоагресивну поведінку.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволило встановити, що під індивідуальним запобіганням віктимній поведінці неповнолітніх необхідно розуміти специфічний напрям спеціально-віктимологічного запобігання, котрий полягає у створенні комплексу психолого-педагогічного та кримінологічного-віктимологічного реагування на девіантну поведінку окремих неповнолітніх осіб з наступною її корекцією. До заходів індивідуального запобігання віктимній поведінці неповнолітніх осіб можна віднести: 1) виявлення та постановку на облік латентних та рецидивних жертв, поведінка яких не піддавалась корекції; 2) прогнозування та витіснення віктимних поведінкових індивідуальних особливостей; 3) комунікативні засоби взаємодії з підлітками, котрі мають сталі віктимні настанови; 4) заходи допомоги родинам, в яких було зафіксовано факти домашнього насильства.

Список використаних джерел:

1. Віктимологія : навч. посіб. / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2017. 308 с.
2. Головкін Б. М. Поняття латентної віктимізації від злочинних посягань. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2015. Вип. 29. С. 78–88.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Тинко Є. О. (2016) Психологічні детермінанти феномену віктимності URL: <http://studscientist.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/viewFile/62/65>.
5. Назимко Є.С., Андріяшевська М.С., Тіточка Т.І. Ювенальна віктимологія: теоретико-правова модель : монографія. Запоріжжя : Гельветика, 2021. 208 с.
6. Цимбал Ю. Ю. Психологічні детермінанти формування «комплексу жертви» *Форум права*. 2012. № 1. С. 1050–1055.
7. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: Метод. посіб. / Автори-упоряд.: Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочеміровська; Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. К.: ФОП Клименко, 2015. 114 с.
8. Актуальні проблеми сімейного насильства : монографія / Перцева Т.О., Огоренко В.В., Кожина Г.М., Зеленська К.О., Носов С.Г., Терьошина І.Ф., Гненна О.М., Мамчур О.Й., Тимофєєв Р.М., Шорніков А.В.; за заг. ред. проф. Т.О.Перцевої та проф. В.В. Огоренко. Дніпро, 2021. 188 с.

References:

1. Viktymolohiia (2017) [Victimology]: navch. posib. / V. V. Holina, B. M. Holovkin, M. Yu. Valuiska ta in. ; za red. V. V. Holiny i B. M. Holovkina. Kharkiv : Pravo. 308 s. [in Ukrainian].
2. Holovkin B. M. (2015) Poniattia latentnoi viktyimizatsii vid zlochyynykh posiahan [The concept of latent victimization from criminal offenses]. *Pytannia borotby zi zlochyynnistiu*. Vyp. 29. S. 78–88. [in Ukrainian].
3. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian]
4. Tynko Ye. O. (2016) Psykholohichni determinanty fenomenu viktyimnosti [Psychological determinants of the phenomenon of victimhood]. URL: <http://studscientist.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/viewFile/62/65>. [in Ukrainian].
5. Nazymko Ye.S., Andriiashevska M.S., Titochka T.I. (2021) Yuvenalna viktyimolohiia: teoretyko-pravova model [Juvenile victimology: theoretical and legal model]: monohrafiia. Zaporizhzhia : Helvetyka. 208 s. [in Ukrainian].
6. Tsymbal Yu. Yu. (2012) Psykholohichni determinanty formuvannia «kompleksu zhertyv» [Psychological determinants of formation of the "victim complex"]. *Forum prava*. № 1. S. 1050–1055. [in Ukrainian].
7. Metodychni rekomendatsii shchodo opytuvannia ditei, shcho staly svidkamy ta/abo zhertvamy nasylstva, a takozh vchynily nasylstvo (2015) [Methodological recommendations for interviewing children who witnessed and/or became victims of violence, as well as committed violence]: Metod. posib. / Avtory-uporiad.: D. Puras, O. Kalashnyk, O. Kochemyrovska; T. Tsiuman; za zah. red. T. Tsiuman. K. : FOP Klymenko. 114 s. [in Ukrainian].
8. Aktualni problemy simeinoho nasylstva (2021) [Actual problems of family violence]: monohrafiia / Pertseva T.O., Ohorenko V.V., Kozhyrna H.M., Zelenska K.O., Nosov S.H., Teroshyna I.F., Hnenna O.M., Mamchur O.I., Tymofieiev R.M., Shornikov A.V.; za zah. red. prof. T.O.Pertsevoi ta prof. V.V. Ohorenko. Dnipro. 188 s. [in Ukrainian].